

RECENZJE - OMÓWIENIA - POLEMIKI

Wojciech Bałus, *Krakau zwischen Traditionen und Wegen in die Moderne. Zur Geschichte der Architektur und der öffentlichen Grünanlagen im 19. Jahrhundert*, Stuttgart 2003 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropas, 18) *Krakau zwischen*

Wojciech Bałus, profesor historii sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim i na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, wydał w ramach serii lipskiego *Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas e.v.* interesującą i dla badacza historii Krakowa niezwykle przydatną książkę. Monografia Bałusa tematyzuje poszukiwanie nowej tożsamości przez to miasto, kiedy to na przełomie XIX i XX wieku intensywnie dyskutowano nad możliwościami jego dalszego rozwoju. Stare wzory architektoniczne i dekoracyjne przestały już wtedy spełniać swoje zadania reprezentacyjne, a nowe odbierano z różnych powodów jako nieadekwatne. Bałus analizuje, w jakich dziedzinach budownictwa miejskiego więcej szans na zwycięstwo miała tradycja, a w jakich awangarda. Książkę została zbudowana na przeciwstawieniach: tradycji – modernie, starego Krakowa – Wielkiemu Krakowowi, wreszcie architektury monumentalnej – architekturze przestrzeni zielonych. Dwudzielność książki odzwierciedla główną tezę autora, że wypracowano dwie odpowiedzi na nowe wyzwanie. Ich wybór zależał od kontekstu urbanistycznego: potrzeby centrum były konserwatywne i zaspokajała je zmodernizowana tradycja, natomiast rozwiązania awangardowe stosowano w dzielnicach znajdujących się poza murami starego Krakowa.

Główne wywody poprzedził autor obszernym wstępem historycznym przypominając historię miasta na tle dziejów państwa polskiego. Pierwsza część książki analizuje proces modernizacji tradycji, czyli poszukiwania stylu architektonicznego odpowiedniego dla „starego Krakowa”. W długim, dobrze udokumentowanym rozdziale omawia autor funkcje Krakowa jako „relikwiarza pamiątek narodowych”. Przypomniał tu Bałus mit „mówiących kamieni” i wskazał na jego biblijne, humanistyczno-renesansowe i historyczne korzenie. Połączył ten mit z funkcją Krakowa jako „stolicy duchowej”. Przez takie uniwersalne ujęcie „stolica duchowa” stała się lokalnym wyrazem ogólnego przesłania epoki. W dalszej kolejności Bałus spro-

wadza to wezwanie ponownie na grunt krakowski i analizuje na trzech przykładach podjęte w tym mieście starania wypracowania „nowego” specyficznego stylu w architekturze. Wskazuje jakie treści chciano przede wszystkim przez architekturę przekazywać i jak wiążą się one z postrzeganym obrazem miasta. Drugą część książki autor poświęca omówieniu procesu planowania i zakładania obszarów zieleni w starym Krakowie i jego nowych dzielnicach. Wskazuje na nowatorstwo stosowanych przy tym schematów i sposoby, jakimi także przestrzenie rekreacyjne „zaprzęgano” do służby sprawie narodowej.

Jednym z głównych pytań badawczych monografii jest kwestia, czy podczas poszukiwań i konstrukcji nowego krakowskiego stylu reprezentacyjnego decydowało postrzeganie Krakowa jako ogólnonarodowej i ogólnopństwowej stolicy Polski, czy raczej jako unikalnego miasta – siedziby królów i miejsca specyficznych ceremonii. Dzięki takiemu ujęciu książka Bałusa staje się głosem w jakże aktualnej dyskusji na temat nośności idei narodowych, istnienia innych grupowych czy kolektywnych tożsamości i ich stosunku do polskiego nowoczesnego nacjonalizmu.

Autor, zgodnie z najlepszymi tradycjami krakowskiej historii sztuki, porównuje fenomeny miejscowe z podobnymi zjawiskami niemieckiego obszaru kulturowego i interpretuje je w ten sposób w szerokim ponadpartykularnym kontekście. Ogromną zaletą pracy jest jej barwny i potoczny styl, który powinien zachęcić do lektury nie tylko historyków sztuki.

Hanna Kozińska-Witt